

Körüklü Çizme

"Heybet ve Asaletin Simgesi"

“ Mertliğin simgesi efelerin heybetidir Körüklü Çizme,
Kaya gibi sert, gönülleri mert, mazluma dost zeybeklere,
Savaştan savaşa koşan efelere,
Zırh oldu, Korku saldı yıllar boyu, düşmanın yüreğine... ”

Körüklü Çizme

“Heybet ve Asaletin Simgesi”

İçindekiler

- Kimdir Efeler ve Zeybekler? 05
- Efeleri Efe Yapan Değerler 05
- Efelerin Giysileri 06
 - Neden Körüklü Çizme? 07
- Efeliğin Sembolü Körüklü Çizme 09
 - Körüklü Çizmenin Özellikleri 09
 - Körüklü Çizmenin İmalatı 11
 - Günümüzün Körüklüleri 15

Kültürel Tanıtım Kitapçıkları Serisi / GEKA Yayın No: 005

Zeki AVCIOĞLU

Zeki Avcioğlu / Körtükli Çizme ustası

Körüklü Çizme, efelerin, zeybeklerin ve kızanların gücünün, mertliğinin simgesidir. Ustası der ki; giyene özgüven, yürüyüşüne düzen verir, efelerin yüreği kadar sağlamdır Körüklü Çizme. Bu yüzden efelerin, zeybeklerin kıyafetlerini süsler yıllardır. El emeği göz nuru Körüklü Çizmeleri, ustalar başta Aydın'ın Söke ilçesinde olmak üzere Güney Ege'nin bazı yerinde hala işlerinin sırrını vermeden yaparlar.

Mübadele sırasında Girit'ten göç eden çizme ustası Hüseyin Rifat Oral'dır (Sağır Usta) çizme kültürünü Ege'nin diğer yakasından Anadolu'ya taşıyan. Boşuna değildir Söke'de Çizmenin büyük ilgi görmesi, tarım ve hayvancılıkla uğraşan Sökelilerdir, Ege'nin geniş arazi sahipleri beyleri buradadır. Ata binmede sağladığı kolaylık, beylerin ayaklarındaki zarafeti sağlamlığıyla sağlayan başka bir ayakkabı daha görülmemiştir. Eskiden, Yunan işgalinden çok önce, efeler çizme ile tanışmamıştır, ancak Söke'ye gelen Sağır Usta Sökelilerin çocuklarına meslek öğretsin diye yanına verdikleri, ustanın çırağının çırağı olmak için bile yarıştıkları bir meslek haline getirmiştir çizmeyi. Çok zaman almamıştır ustaların düz körükler yerine baklava usulü körükleri kırmaya başlayarak mesleği geliştirmeleri. Ancak, ustalar körüklü kırmayı öyle her çırağa öğretmemişlerdir. Körüklü Söke Çizmesinin namı, baklava desenli körüğü Mehmet Yüksel'in kırmaya başlaması ile yürümüştür. Sadece Sökeli ustalar çizmeyi muazzam bir şekilde baklava desenli kırmayı başarmışlar ve bu sanatı öğrenmeyi hak eden ustalar eliyle tüm Ege'ye yaymışlardır. Ondandır Söke Körüklü Çizmesi denmesi, körüğü yapabilen her usta Sökeli'dir ya da ustanın ustası Sökeli'dir.

46. Süvari Alayı'nın Söke'yi mesken tutması, Söke çizmesinin yurt geneline yayılmasını sağlamıştır. Yurdun dört bir yanına Körüklü Çizmenin sağlam adımları ile ilerleyen subaylar, Söke Körüklü Çizmenin methini de yanlarında götürmüşlerdir. Söke'ye yolu düşen her subaya Körüklü Çizme siparişi vermelerinin nedeni, onu giyenin yürüyüşündeki sağlamlığı görmeleridir. Efelere gelince, efeler Körüklü Çizme giydi mi ya da neden giydiler diye sorulacak olursa, Körüklü Çizmeyi giyebilen bir efe ile giyemeyen bir efe fotoğrafını yan yana getirip karşılaştırmanız yeterlidir. Efe kıyafetlerinin Körüklü Çizmenin üzerine yaraştığı, Körüklü Çizmenin efelerin kostümlerinin tamamlayıcısı olduğu ve yüreğinin sağlamlığını duruşuna yansıtan Körüklü Çizmenin efede heybetli duruşu bu soruların en güzel cevabı olacaktır.

**Efelik su üstünde
yürümektir!
Narin adımlarla, sağlam
basan yiğitlerin işidir...**

Yörük Ali Efe

Efeleri Efe yapan değerler

Kimdir Efeler ve Zeybekler?

Zeybeklik hiyerarşisi üç birimden oluşur:

Efe (Zeybeklerin Başı) : Efelik bir tür seçimle olur.

Efenin oğlu, babası gibi sözü geçen biri ise efe seçilir. Artık her şey onun buyruğuna kalmıştır. Efenin oğlu seçilemezse, zeybekler, aralarından en değerli ve sözü geçen zeybeği efe seçerler.

Zeybek : Kızanların eğitiminden sorumlu kol beyidir.

Kızan : Efenin buyruğundaki askere denir.

Ayaklarında Körüklü Çizme gibi bir zırh olan efeler, belli bir kültürel yaşama sahiptirler. Efe olmak, körüklüyü ayağına geçirmek, her kızanın harcı değildir. Önce efe olabilmek, sonra efeyi efe yapan kurallara göre yaşayabilmektir asıl olan. Peki, nedir efeleri efe yapan değerler?

- Efeler birbirlerine ateşli silah çekmezlerdi. Zira bu korkaklık sayılır.
- Mintanlarının yaka düğmeleri sürekli açıktır.
- Sakal bırakmazlar, pala bıyıklıdırlar.
- Başları ustura ile tıraş edilir.
- Bindikleri at erkek, koşumlarının metal aksamları gümüştenidir.
- Uzun namlulu silah olarak "filinta" taşır.

Efelerin giysileri

Efe ve zeybek giysileri gerçekten görkemlidir ve olağanüstü ince bir zevkle ayrıntılanmıştır. Efeler;

- Mitolojik adları Amazon olarak da bilinen Bakkhaların, başlarına taktıkları takma saçları ifade eden, Efe ve Zeybeklerin feslerindeki omuzlara kadar inen uzun püskülleri olan boyun dolağı,
- Boyun ve kol ağzları iğne oyası işlemeli, krem renginde, saf ipekten yapılma "Bürümcükler" denilen içlik,
- Kırmızı ya da mor üzerine beyaz çizgili, ipekten dokunmuş mintan,

- Cepken,
- Sağ kollarının üst kısmına kızan iken takılan, kurşun geçirmezliği simgeleyen, ölünceye kadar çıkarılmayan pazubent,
- Tılsımlı olduğu kabul edilen ve omuza takılıp koltuk altına doğru sarkıtılan gümüş kutular biçimindeki enamlıklar,
- Arkadan kartal kanadını anımsatan en üste giyilen, genellikle koyu renk çuha üzerine, siyah ipek kaytan işlemeli olan camedan,
- Mitolojide Dafne'yi temsil ettiği varsayılan ve amazonların da kullandığı, ağaç dal ve yapraklardan yapılma, baş süsleme geleneğinin izlerini yansıtan, oyalarla bezenmiş ve giyildiğinde Frikya kûlahı esintilerini taşıyan çuhadan yapılma narçiçeği renginde fes,
- Sallama,
- Kullandıkları en gösterişli aksesuar olan, tamamı gümüşten yapılan Girit türü köstek,
- Şal kuşak,
- Nakışlı mendil,
- Tespih,
- Piştov,
- Pala,
- Tütün kesesi,
- Potur,
- Körüklüye dönüşmüş olan Kayalık denilen özel işlemeli çizme giyerler.

Neden Körüklü Çizme?

Körüklü Çizme efelerin ve zeybeklerin kıyafetlerini tamamlayan en önemli unsurlardan biridir. Körüklü Çizmenin tercih edilme nedeni, özellikle Yörük kültürünün hâkim olduğu Ege ve Akdeniz kıyılarında ata binmeyi kolaylaştırması, tamamen hayvansal ürünlerden yapıldığından yazları ayak terini emmesi, romatizmayı engellemesi ve kışın da soğuk havayı geçirmemesidir. Aynı zamanda tamamen doğal ürünler kullanılarak elde yapılması, körüklerinin ayak içinde hava sirkülasyonunu sağlaması, giyenin zenginliğini gıcırdayarak belli etmesi gibi nedenlerden dolayı da Körüklü Çizme tercih edilir. Hatta körüklünün bu gıcirtısı, giyeni daha gösterişli hale getirir, gelenin itibarını önceden haber vererek ahaliye destur mesajı da verir. Günümüzde Yörük kültürünü yaşatmaya çalışan kişilerce kullanılan Körüklü Çizme, folklor grupları, tiyatro, sinema gibi görsel sanatlarda kostüm olarak kullanılmaktadır. Deve güreşlerinde Yörük kültürünü yaşatmaya çalışan maddi gücü yüksek kişiler tarafından da giyilmektedir. Efelik kültürünün tarih sayfalarında yerini alması ile Körüklü Çizmeye olan rağbet azalmış, Körüklü Çizme namını efsanelerde duyurmaya devam etmiştir.

"Heybet ve Asaletin Simgesi"

“ Ustası körüklüyü yaparken asla yapay malzeme kullanmaz. Dana derisinden işler körükleri, tabanına kösele, içine koyun derisi ile can verir. ”

Efeliğin sembolü Körüklü Çizme

Körüklü Çizme ustasını usta yapan, körüklerin eşit halkalar halinde çizmeye yedirilmesidir. Ustasının mührünü yansıtan körükler birbirine eşit çaplarda bir yılan gibi süzülür çizmenin etrafında. Yıllarca süren çıraklık döneminde ustasından öğrenilen bu maharet, çırağı ustalığa terfi ettirir. Günümüzde, körüklünün ustaları az sayıda kalmıştır.

Körüklü Çizmenin özellikleri

Ustası körüklüyü yaparken asla yapay malzeme kullanmaz. Dana derisinden işler körükleri, tabanına kösele, içine koyun derisi ile can verir. Zaten hemen anlarsınız gerçek deriden yapıldığını körüklünün. Ve hatta tamamen doğal kundura boyası kullanır ki usta, o yüzdendir kırmızı, siyah ve kahverengi renginde olması. Islandığında güneşe veya bir ısıtıcının önüne bırakamazsınız onu. Önce deriyi kurular sonra direkt güneş görmeyen bir odada kendi kendine kurummasını beklersiniz.

Bu kadar doğal ürünün bir arada kullanıldığı başka bir ayakkabı var mıdır bilinmez; eğer geçirirseniz ayağınıza körüklüyü, o zaman hissedersiniz bir efenin yenilmez ruhunu.

Peki, körüklüye hayat veren doğal derileri ustalar nereden bulurlar? Ustalar, derileri ya kendileri gibi eski zanaatını bırakmayan küçük deri ustalarından ya da en güzel körüğe dönüşecek derilerin bulunduğu toptancılardan alırlar. Öyle ki, körüklüyü yapmak için ellerine her deriyi almazlar, hepsini itinayla incelerler. Çünkü evvela deri, körükleri kırmaya ve bükmeye uygun olmalıdır. Ustalık yine burada belli eder kendini, ancak ustası anlar hangi deriden en iyi körüğün çıkacağını.

"Heybet ve Asaletin Simgesi"

Körüklü Çizmenin İmalatı

Usta, yapımına başlamadan önce, kişinin ayak ölçüsünü alır. Körükleri dantela gibi işlemeye başlarken, önce tabanı sağlam olsun diye uğraşır. Alt kısmını yapmak için başlar deriyi dövme maharetli elleri ile. Sonra o maharetli eller, derileri bir kenara toplar ve onları tabanla bütünleştirir. Doğal olmayana el sürmeyen usta, Körüklü Çizmeyi yaparken topuğunu bile tek tek tahta çivilerle işler. Her adımında isterse dünyanın çınlamasını körüklünün efesi, o zaman körüklünün tabanını tahta yerine metal çivilerle işler ustası. Efesi ister ki o çınlamayla, geldiği ta ötelere duyulsun, "efe geliyor" desinler, düşmanı destur desin, dostunun yüzü gülsün; o zaman çivi çaktırır körüklüsüne. Körüklünün topuk kısmı ise kösele deriden bükülerek hayat bulur ve hatta gerekirse kösele, topuğun şeklini alana kadar altı kere katlanır.

Körüklerin yapılışı...

Körüklünün yapımında en zor kısımdır körüklerin kırılması. Öyle her usta yapamaz çizmenin etrafında körüklerin muhteşem uyum içerisinde sarmalanmasını. Ustası, sıra sıra işlenen eşit körüklerin sırrını kimselere vermez. Eline alır masatını körüklere şeklini vermek için, efenin isteğine göre ayak bileğinden dize doğru süzülen konç kısmında başlar bükmeye körükleri. İsteyene akordeon, isteyene baklava, isteyene simit, isteyene ayağının şeklini alacak körükler yapılır. Ayağa özel yapılan körükler, havalandırmasıdır körüklünün. Efelerin güçlü adımlarının mimarıdır körükler, tıpkı yürekleri gibi. Niye yapılır bu körükler acaba diye düşünürseniz eğer, bir körüklü alıp ayağınıza geçirmeden sadece yazıda kalır anlatılanlar.

Körüklü çizme tamamen doğallığı, rahatlığı ve giyene özgüven ile heybet veren füsunkâr bir ayakkabıdır. Bu büyüünün maliyeti yüksek olduğu gibi ona sahip olmak da emek ister. Ustası on günde çıkarırken tek bir çift körüklüyü elinden, efesi ustaya borcunu hakkıyla öder ve çıkarmaz şanının icmalini ayağından yıllar boyu.

“ Efelik sadece bileğinin er meydanlarında kuvvetli olması değil, bileğinin yanında yüreğinin de sağlam olmasıdır.

Nasıl sağlamsa efenin yüreği düşmanına,
Narindir bir o kadar da dostu karşısında,
Körüklüyle basarken er meydanının toprağına,
Şahit olur cümle âlem onun mertliğinin namına. ”

Günümüz körüklüleri

Günümüzde körüklünün ustası aynı zamanda normal ayakkabı alım-satım ve tamirini de eklemiştir zanaatına. Hatta talep eden olursa körüğe uygun tamamen el yapımı deri çanta bile yapabilmektedir. Ustası hem mesleği yaşasın ister hem de kolay vermez meslek sırrını, işte bu yüzdendir herkesi çıraqlığa kabul etmeyişi.

Aydın Söke'de yaşayan iki kardeş çocuğu son ustalarındandır bu zanaatın. Mustafa Usta ve Zeki Usta mütevazı dükkânlarında sıcakkanlılıkla karşılarlar dükkânlarına gelen her ziyaretçiyi. Bir zamanlar efelerin ayağına zırh olmuş Körüklü Çizmeyi tüm Türkiye'nin tanıdığını artık sıranın dünyaya geldiğini dile getirirler. Soğuk kış günlerinde ayağı sıcak ve havadar tutan Körüklü Çizmenin, Rusya'da, Kuzey Avrupa'da tanınma vakti gelmiştir artık. Bir Rus'un, bir İskandinav'ın ayağını sıcak ve rahat tutabilecek bu kadar sağlam bir ayakkabının varlığını onlara anlatamamak üzer bu maharetli elleri. Dünyaya açılmadan, yapılacak olan Körüklü Çizme sayısı artmaz. Artamaz, çünkü alanın belki de ömrü vefa etmez eskitmeye körüklüyü. Bu yüzden daha çok insanın körüklüyü bilip giymesi gerekir.

Ustası der ki; dünya insanı ile tanışırken körüklü, kişinin ayak ölçülerine özel yapıldığı gibi kişinin estetik isteklerine göre de şekillenebilir. Körüklünün tüm dünyaya tanıtılması ve en azından bir kere denenmesi gerekir o sihrin hissedilmesi için.

Kaynakça

09 Ajans Gazetecilik Yayıncılık ve Matbaacılık Yönetim Kurulu Başkanı Songül ÜÇÜLCÜM'e ait "Söke Kitabı" (2011) adlı kitaptan alınmıştır.

Aydın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2011), Kültür Envanteri Raporu

Efeler Diyarı Aydın. www.efe09.com sitesinden 13.10.2011 tarihinde alınmıştır.

Hukuki Net. <http://www.hukuki.net/archive/index.php?t-2818.html> sitesinden 12.10.2011 tarihinde alınmıştır.

Özkan, A. Kostüm Tasarımları.

<http://www.kostumcu.com/default.asp?L=TR&mid=50> sitesinden 12.10.2011 tarihinde alınmıştır.

Bizimle paylaşmış oldukları bilgiler için imalathaneleri gezdiren ve imalat süreçlerini anlatan Körüklü Çizme üreticilerinden Mustafa Avcıoğlu, Zeki Avcıoğlu ve İzzet Erkaç'a teşekkür ederiz.

Türkiye Kuva-yı Milliye Mücahitler Derneği Aydın Şubesi Başkanı Mustafa Yormaz 'a çalışmanın tasarım aşamasında bizimle paylaştığı fotoğraflar için teşekkür ederiz.

Çalışma GEKA uzmanları tarafından hazırlanmıştır.

T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı
Development Agency

GEKA

T.C. Güney Ege Kalkınma Ajansı

EGS Park Kongre ve Kültür Merkezi 20085 Denizli

Tel: +90 258 371 88 44 Fax : +90 258 371 88 47

www.geka.org.tr